

Ірына Часнок-Фаменка, *Наратыўныя стратэгіі ў літаратурным тэксце: вучэбна-метадычны дапаможнік*, Выдавецтва БДУ, Мінск 2020, 143 с.

Навучальны дапаможнік *Наратыўныя стратэгіі ў літаратурным тэксце* ўяўляе навукова абгрунтаваны дыдактычны дакумент па курсе літаратуразнаўчай нарталогіі і адрасаваны студэнтам вышэйшых навучальных устаноў, якія навучаюцца па спецыяльнасцях “Інфармацыя і камунікацыя”, “Журналістыка”, “Літаратурная работа”. Кніга складаецца з чатырох лагічна выбудаваных і метадычна прадуманых раздзелаў, комплексу пытанняў і заданняў, спісу прыкладных тэм для падрыхтоўкі рэфератаў, у сваёй сукупнасці скіраваных на забеспячэнне трывалага засваення студэнтамі асноўных ведаў па камунікатыўнай тэорыі аповеду. Дапаможнік можа з поспехам знайсці прымяненне і ў навукавай працы, бо на сёння нараталагічны даследчы інтарэс ўжо даўно выйшаў за межы выключна мастацкай славеснасці – у сферу палітыкі, публіцыстыкі, рэкламы і іншых форм чалавечых стасункаў. Таму выпрацоўка катэгарыяльна-аналітычнага апарату, здольнага паслужыць агульным знамянальнікам для ацэнкі шматстайных наратыўных дыскурсаў і аповедных практык, як і для развіцця ўмення іх каментавання, набывае агульнагуманітарнае значэнне.

Такая мэтавая ўстаноўка – навучыць студэнтаў эфектыўна аналізаваць і карэктна інтэрпрэтаваць мастацкі тэкст – паслядоўна рэалізуецца праз грунтоўнае, класічна-сістэмнае ўкладанне навучальнага матэрыялу. Аб’ёмны матэрыял пры гэтым удалося падаць досыць збалансавана.

Першы раздзел *Асноўныя тэарэтычныя паняцці* акумулюе ў сабе веда пра вытокі і станаўленне нарталогіі як раздзела літаратуразнаўства і аналітыку тэарэтычных напрацовак у галіне агульнай нарталогіі, традыцыйна пачатую ад прац прадстаўнікоў расійскай фармальнай школы Віктара Шклоўскага і Барыса Эйхенбаума, але і з вельмі дарэчна і своечасова названымі тут адзінкавымі спробамі выкарыстання структуралісцкай метадалогіі па-беларуску і на беларускім матэрыяле Васілём Жураўлёвым, Аляксеем Пяткевічам, Ігарам Жуком. Так, акцэнтуючы камунікатыўны аспект аповеду (нарацыя бывае заўсёды

камусьці), І. Часнок-Фаменка выходзіць на задачу фармавання ў студэнтаў цэласнага ўяўлення пра прадмет і межы тэорыі апавядальнай камунікацыі, методыку і навуковую значымасць нараталагічных даследаванняў. Напрыканцы раздзела падаюцца азначэнні найбольш істотных і неабходных тэрмінаў (нарацыя, аўтар, наратар, пункт гледжання) і катэгорый (падзейнасць, эквівалентнасць, лейтматыўнасць, рэлевантнасць), якімі аперуе аўтар дапаможніка ў ходзе далейшай працы з наратыўным дыскурсам. Праўда, не зусім удалым бачыцца тут азначэнне галоўнага, вынесенага нават у загаловак кнігі, паняцця “наратыўная стратэгія” ў разуменні Джэральда Прынса, якое, па сутнасці, падмяняе фундаментальную стратэгію свабодна відазмяняльнай тактыкай ці, так бы мовіць, “тэхнікай літаратурнага рамяства”. Зрэшты, досведу навуковага асэнсавання дадзенай праблемы ў свеце не так і шмат. Затое ў першым раздзеле лагічна пастаўлена і паспяхова вырашана актуальнае якраз для беларускай літаратуразнаўчай тэрміналогіі пытанне пра адлюстравальную інстанцыю фіктыўнага наратара: аўтар прапануе пазбягаць блытаніны двух размежаваных рускімі наратолагамі паняццяў з дапамогай тэрмінаў “апавядальнік” (тое, што “повествователь”) і “апавядач” (тое, што “рассказчик”).

Глыбокае веданне літаратурнага працэсу ХХ стагоддзя і ўмелае аналітычнае прачытанне наратыўнага тэксту дазволіла досыць пераканаўча абазначыць некаторыя механізмы нараджэння, захоўвання і рэтрансляцыі падзейнага жыццёвага досведу – тое, што мы называем аўтарскай наратыўнай практыкай выбудоўвання апавядальнай гісторыі. У гэтай сувязі другі і трэці раздзелы ўяўляюць каштоўнасць як дыдактычная аснова працы студэнтаў з канкрэтнымі творамі айчынай літаратурнай класікі. У іх на матэрыяле шматузроўневай прозы Максіма Гарэцкага і Кузьмы Чорнага, а таксама Васіля Быкава і Алеся Наварыча, прадэманстраваны пэўны фонд наратыўных прыёмаў і сродкаў і – прынцыпова – іх функцыянальныя ўласцівасці ў тэксце як акце камунікацыі. Як прыклад можна адзначыць: а) экспліцытнае выяўленне фіктыўнага чытача для ўсталявання даверу, ілюзіі саўдзелу, б) апісанне як спосаб выяўлення аўтарскай інтэнцыі спачування, эмпатыі, в) кантраст, мантаж і чаргаванне апавядальных планаў для візуалізацыі і вывядзення на першы план патрэбных слоўных малюнкаў, г) свядомы адбор і расстаноўку наратарам паказаных падзей для акцэнтацыі іх выключнай важнасці ў сюжэце, д) індывідуалізаванае маўленне персанажа для некаторага ўздзеяння на свядомасць адрасата. Стратэгія іх прымянення – своеасаблівы інструмент у руках аўтара, з дапамогай якога з другога боку “расшыфроўваецца”, набліжаючыся да адрасата, ідэйны змест усяго твора як камунікатыўнай падзеі, часам падзеі

вялікай культурнай значымасці, такой, напрыклад, як *Віленскія камунары* М. Гарэцкага ці *Сястра* К. Чорнага.

Заклучны, чацвёрты, раздзел, дзе мастацкі наратыў М. Гарэцкага і К. Чорнага паказаны ў кантэксце тагачаснага літаратурнага працэсу (у адным шэрагу з прозай Змітрака Бядулі, Лукаша Калюгі, Андрэя Мрыя), – бадай, найкаштоўнейшы ў кнізе. У ім, відавочна, адчута і ўсвядомлена кампаратыўная стратэгія як метадалагічны фундамент яшчэ аднаго новага даследчага кірунку – гісторыка-генетычнага. У рэчышчы параўнальнай нараталогіі нават эмпірычны аналіз беларускіх наратыўных тэкстаў – абавязковая перадумова і першы крок на шляху да з’яўлення нараталогіі гістарычнай, на жаль, дагэтуль ніяк не аформленай і ў заходняй навуцы пра літаратуру. Да дыдактычнага актыву І. Часнок-Фаменкі асабліва варта аднесці падраздзел пра перайманне К. Чорным наратыўнай культуры Фёдара Дастаеўскага (а таксама іншыя згадкі аб падобных перазовах у папярэдніх раздзелах дапаможніка), які ўключаны сюды не проста ў якасці традыцыйнага супастаўлення двух наратываў двух пісьменнікаў, а дзеля мэтакіраванай спробы мысліць нацыянальную гісторыю літаратуры неізалявана, пакрысе ўпісваючы літаратурны факт ва ўнікальны ланцужок папярэдніх падзей. А гэта ўжо не што іншае, як канструктыўнае падвядзенне да дыяхранічнага аспекта сучаснай нараталогіі.

Ні агульная тэарэтычная нараталогія, ні параўнальная, ні, тым больш, гістарычная амаль не сустракаюцца ў змесце сучасных падручнікаў і навучальных дапаможнікаў, але нягледзячы на тое, адукацыйная прастора Беларусі мае надзённую патрэбу ў актуалізацыі дадзеных напрамкаў гуманітарных ведаў і іх сістэмным увасабленні ў навучальным працэсе. Будзем спадзявацца, што з’яўленне першага ў гісторыі айчынай навукі дапаможніка па камунікатыўнай тэорыі аповеду, выключнага ўжо самім фактам свайго з’яўлення на беларускай глебе, дасць дадатковы ключ маладым журналістам і літаратурным рэдактарам, каб праз распрацоўку “граматыкі” беларускага мастацкага аповеду дайсці да выяўлення камунікатыўных працэсаў нашай культуры і нацыянальнага самапазнання.

Надзея Чукічова
chukicheva83@gmail.com

Data przesłania recenzji: 18.08.2022
Data akceptacji recenzji: 03.10.2022